
Verpletterd blijf je achter

Een boekessay over
drie moedige dichtbundels

*'Het leven komt hard aan.'
'Verpletterd blijf je achter.'*

DIT KWAM EERST IN ME OP na het lezen van de drie gedichtbundels. En toch: er is meer. Het leven, zo banaal en groots – het kan worden gevat in woorden. Deze klus zijn de drie dichters Peter Verhelst, Hester Knibbe en Eric de Rooij aangegaan. Ze zijn hun leven *ingegaan* – en de taal waarmee zij het leven ervaren. Dat vind ik moedig. Het is geen vanzelfsprekende onderneming. Dit beseftte ik al jong toen we op school Hugo von Hofmannsthal lasen. 'Was frommts, dergleichen viel gesehen haben?/ Und dennoch sagt der viel, der »Abend« sagt./ Ein Wort, daraus Tiefsinn und Trauer rinnt// Wie schwerer Honig aus den hohlen Waben.' ('Ballade des äußeren Lebens'). Wie de taal als vormgegeven zintuiglijke ervaring serieus neemt, neemt daarmee ook zijn ervaring van de wereld serieus. Wie taal gebruikt en in het bijzonder, wie dicht, staat stil in de stroom van wat er zoal gebeurt. Betekenis komt op en het blijft ons mensen bezig houden of betekenis er al was of dat wij haar erin hebben gelegd. Heeft het leven zin – of geven wij er zin aan?

Ik herinner me mijn eigen dichten: juist deze spanning tussen geven en vinden maakt dichten tot hard werken. Je balanceert op het snijvlak van richting geven en iets onver-

Peter Verhelst, **Wij totale vlam. Gedichten.**

Prometheus, Amsterdam 2014. ISBN 9789044625202, 68 pag., € 15.

Hester Knibbe, **Archaïsch de dieren. Gedichten.**

De Arbeiderspers, Amsterdam 2014.
ISBN 9789029589215, 79 pag., € 18,95.

Eric de Rooij, **Het eindigt zomaar ergens.**
Bordeauxreeks nr. 28,

Uitgeverij Liverse, Dordrecht 2015.
ISBN 9789491034497, 79 pag., € 14,95.

Beate Giebner

wachts ontvangen. Het is eigenlijk wat wij geestelijk begeleiders geestelijk werk noemen. Luisteren, volgen, duiden, voorstellen, sturen. Wachten. Bij geestelijke begeleiding net als bij het dichten is het soms behelpen, liggen de vaste vormen en de oordelen op de loer, moeten wij erlangs zien te komen als een jager op het spoor naar dat wat echt is. Steeds met de vraag in ons hoofd: Wanneer en hoe was iets voor mij – of de ander – 'waar'? Wanneer waren we *in* het leven, hebben we echt iets meegemaakt? Als geestelijk begeleider kijken we naar waar iets als betekenisvol wordt ervaren. Dan zien wij bij de

ander soms *de* wanhoop of *het* stralen in de ogen of voelen: *hier* gaat het om. Om dit tegen te komen moet je als dichter en als geestelijk begeleider soms rechts of links afslaan van gebaande wegen, de clichés waar we in vallen of waar we uit vrije wil in gaan. Als we dit *niet* doen merken we het: we worden moe, raken onszelf kwijt of dwalen af. Zin zoeken, zin vinden, zin geven: het is werken met concepten *en* met de beleving. Als het raak is, voelt het als: 'Hier sta ik, ik kan niet anders!'.

Met deze ervaring van het 'hier' geven mensen zich bloot en dat zie ik de drie dichters doen. Zij willen hun beleving meedelen en laten daarmee zien hoe zij in het leven staan en hoe zij zin ervaren. Zin is niet mooi. Zin is spanning. Voor mij als lezer openen zich werelden die ik een stuk in kan gaan, waar ik soms geweerd word of waar ik meer van wil weten. De taal, net als de ervaring van de werkelijkheid, is complex en meerduldig: soms meen je iets te herkennen, word je bang, erger je je, word je blij. Soms zie je scherven, soms worden verbanden zichtbaar en soms voel je: Ja, zo is het!

Bij het lezen van de gedichten van Verhelst, Knibbe en De Rooij bewoog ik heen en weer tussen de tekst en mezelf. In het leven staan gaat blijkbaar niet vanzelf. Verhelst thematiseert zijn ervaringen tussen idee en beleving. Vaak lees ik woorden die grote contrasten en scheuringen uitdrukken. Deze verbreken niet slechts iets, maar maken iets 'anders', soms ook met een hoofdletter: 'Ik val/ Als een idee/ Van glas val ik/ Wijnglas tussen mijn wijsvinger en duim/ [...] Almaar sneller tussen wijsvinger en duim, tafelblad, vloer, plafond,/ Tot ik zo snel/ Dat alleen nog de splash in het tafelblad/ Als een idee/ Van een glazen kwalletje/ Gewichtloos hangend in het donker van de oceaan/ Openen dichtgaat als een hart/ Lichtgevend./ Eeuwig/ Lichtgevend/ Eeuwig' ('Aurelia Audita/ Felix Baumgartner', p. 22). Weergegeven zijn voorstellingen van het vallende glas en van de skydiver Baumgartner die met zijn val in de ruimte de geluidsbarrière doorbrak. Deze

verbinden zich met de zintuiglijke ervaring van het glas, het mogelijke of misschien het feitelijke breken ervan, het besef van de (eigen) kwetsbare existentie, de lust bij het vallen of lust om te vallen.

Dezelfde fascinatie voor spanning en voor de opheffing daarvan zie ik in zijn andere gedichten, waaronder veel liefdesgedichten. Daarbij neemt Verhelst mij mee in zijn precieze beschrijvingen van overgeleverd zijn of van verlangen naar overgave. Hier komen de wereld en de menselijke ervaring van de wereld, of anders gezegd de waargenomen betekenis en de toegekende betekenis in de directe, zintuiglijke beschrijving dicht bij elkaar. 'Alleen het duister dat niet valt zoals men denkt, maar zoals mist/ door het wateroppervlak wordt uitgeademd;/ alleen de stilte die niet zoals men hoopt uitgeademd wordt, maar/ zich van een blauwe ijsberg afscheurt, uiterst langzaam in het water zinkt/ en pas minuten later – de kringen worden wijder – zwijgend/ over de kajak spoelt' ('Blauwe kajak/Eiland Sandy', p. 42).

Zoeken naar verbinding is er ook in het gedicht 'Mag dat zomaar' (p. 33). De aanleiding is een autorit met een geliefde: 'stapte ik uit en voor me/ lag een eindeloze vlakke waarop niets groeide, werkelijk niets./ Vroeger moet hier een zee zijn geweest./ Je staat afgewend met gebogen hoofd en veegt een haarlok uit je gezicht, alsof je huilt, maar het is veilig hier./ Het was... Ik weet niet.../ Ik dacht even dat ik de zee nog zag glinsteren./ [...] Bij het uitstappen, toen men 'niet meer verder kon', ontstond het complexe samenspel tussen terugkijken (het was), verdorring (de zee, werkelijk niets), hoop (de glinstering), kwetsbaarheid (de haarlok), schurende materie (de droogte), gevoel (hullen, (on)veilig). De verbinding, de oplossing van tegenstellingen hangt als een belofte in de lucht.

Ook Knibbe brengt de spanning van de menselijke existentie en van het bestaan ter sprake. Bij haar staat echter de morele dimensie van het leven meer op de voorgrond. Schuld

en onschuld, offer en slachtoffer zijn soms niet van elkaar te scheiden. In haar gedichten wordt pijn verwoord, is het leven zonder pardon. 'Onder de Melkweg zonovergoten/ archaisch de dieren. Maar laat/ de kinderen met rust, zij moeten nog/ komen te weten. Zoenoffer desnoods/ de Redelozen je haren zaligheid nagels/ of joker voor de mug doodgemept, de mier/ onder je voetzool geplet of strooi/ op hun Doorluchtige Hoofden een handvol/ graan voor het brood dat je eet en zorgzaam/ geeft aan het kind dat speelt de muis aan/ de kat voert, luid zingend de spin een poot/ de duif een slagpen ontvreemdt' ('Thebe', p. 49). Dit roept associaties op met 'Laat de kinderen tot mij komen' (Lucas 18:16), met het eten van 'de boom van de kennis van goed en kwaad' (Genesis 3), de uitspraak van Jezus 'Vader, vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen' (Lucas 23:34) en de opoffering van Isaak (Genesis 22), maar het geeft aan de beloftes de wrange smaak van de andere kant.

Gescheiden zijn en zelf scheiden: Is er een op- of verlossing mogelijk? Is er vooral ontgoocheling of troost aan gene zijde van goed en slecht? In elk geval: Niets is alleen goed of alleen slecht en geploeterd zal er moeten worden. Dit lees ik in het op het eerste gezicht vredig lijkende gedicht 'Thebe', p.50: 'Soms moet je een vos zijn/ om je pad door de bergen te vinden/ een prooi te verslinden, maar de vos/ ligt langs de kant van de weg stil en/ stilaan in de weg te verdwijnen./ Je moet om de grond van de berg te bewerken/ steen na steen verwerpen, het kruipende/ dulden, het kleine groot brengen. Dat staat/ om de oude monden gebeiteld en in het eelt/ van niets omhanden hebbende handen./ Onder het lispelend blad van de vijgen/ zitten de mannen te zwijgen.'

Bij alle vredige rust na het gedane werk en leven gaat het hier toch immers om een aangereden dier, het verslinden van een prooi, om stenen verwerpen, om het kruipende te dulden, het kleine groot te brengen. Er is sprake van beitel en van eelt op de lijven van mensen. En wat lispelen de blade-

ren (de gespleten tong van de slang?), welke schaamte bedekken de vijgenbladeren? Wat verzwijgen de mannen?

Uiteindelijk is de mens bij Knibbe niet goed en niet slecht, maar kaal, bloot en toch ook vol ervaringen waaraan hij waarde hecht. Zo lees ik het gedicht over een opgraving: 'er leefde/ een mens en hij was niet goed niet slecht, was ooit/ het kind dat nee zei en stom deed, hij liefkoosde/ sloeg, liep over van lef sleepte een vracht/ aan angst met zich mee' (p. 55). Ook hier de spanning tussen het ik-zijn en de ervaring dat 'het' met je gebeurt: 'en zo/ verging het hem eens. Ligt daar/ nu: een ik, been over been' ('Er is altijd', p. 75). In de gedichten is steeds 'twijfel en aarzel' te lezen. Knibbes zien van de mens maakt hem (voor haar (?)) voor mij de moeite waard.

De gedichten van de derde dichter, De Rooij, zelf geestelijk verzorger, vind ik bijzonder sterk als hij blote levensverhalen vertelt: mensenverhalen, ruw. 'Beukelsdijk' (over een oude vrouw in het verpleeghuis) spreekt tot de verbeelding. 'Je zoekt de verdwenen wilgen/ en tekent letters in het beslagen raam, wacht/ kind in een kamer waar/ moeders werkhands slaan/ en vader, na vijven, de vellen/ van zijn knokkels beukt/ zodat je huid/ elke zondagmiddag beurs kapot/ en blauw geragd, wacht op oom in krijtjesstreep/ en zijn sadistische vrouw, die/ voor trekdop en koetjesreep/ je achterste even ruw en zonder gezeik/ rauw bewonen in Beukelsdijk. [...] Je wacht zestig/ jaar wacht je op God zeg je/ en op Maria en Jezus/ die het zo goed met de mensen voorhebben/ waardoor zeg je *alles, alles reg/ sal komen*. En je wacht/ elk jaar/ op de waai van pluizig zaad/ langs je raam, en eindeloos/ langer op nog eenmaal/ door Rotterdam die opgebouwde stad./ een piepkleine toer [...] een laatste uitkijk/ op je ouderlijk huis aan de Beukelsdijk' (p. 13). Het pluizig zaad langs het raam tegen de achtergrond van de lijdensweg van de vrouw laat je de pijn nog sterker voelen.

Ook hier zijn mensen niet slechts lijdende slachtoffers, maar tegelijk ook daders. Zo beschrijft een ander gedicht een oude vrouw in het verpleeghuis die met haar zakdoekje dwangmatig lijkt te wrijven, over haar place-mat, over haar plastic tasje, langs haar neus en je hoort haar zeggen dat er vroeger onder haar woning joden woonden. En nee ze had niets tegen joden. Maar hoe blij dat ze was toen zij uiteindelijk werden weggevoerd. Daar heb je niet van terug, de horror van het bestaan.

Het doet me goed, als geestelijk verzorger en gewoon als betekenis zoekend mens, om deze lelijke kant verwoord te zien. Me niet af te wenden van de schuld, het gemene, de afgang. Steeds weer op pad te gaan om te kijken wat er gebeurt als krijtjesstreep en pluisjes tegelijk in beeld komen. Dat kun je oefenen. Daarvoor zijn deze gedichten een goede exercitie.

Beate Giebner, geestelijk verzorger,
AMC, Amsterdam